

УДК 37.091.4/53-053.5(477)

АЛЛА БОЙКО, ВІКТОР ІНОЗЕМЦЕВ
(Полтава)

**ТЕОРІЯ СТИМУЛЮВАННЯ
(ЗАХОЧЕННЯ І ПОКАРАННЯ ДІТЕЙ)
М. І. ПИРОГОВА ТА ЇЇ РОЗВИТОК У ТВОРЧОСТІ
ВИДАТНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ**

На основі аналізу теорії стимулюванням (заохочення та покарання дітей) М. І. Пирогова у статті висвітлено основні підходи, зміст і методи імплементації теорії в практичній діяльності. Це дало можливість обґрунтувати її методологічні основи, виявити закономірності та тенденції, дослідити проблему на методичному і технологічному рівнях, показати розвиток проблеми у творчості видатних вітчизняних педагогів з позицій сучасного стану педагогічної науки й загальноосвітньої школи.

***Ключові слова:** стимулювання, заохочення, покарання, індивідуальні і вікові особливості учнів, загальноосвітня школа, вчитель, моральна оцінка вчинку.*

Велике значення методів стимулювання – заохочень і покарань учнів першим зрозумів і довів М.І. Пирогов. Він заклав теоретичні основи проблеми, ми ж намагаємося розвивати їх методично і технологічно з позицій сучасного стану педагогічної науки. Інноваційні підходи лише підкреслюють значущість постаті М.І. Пирогова, який, як у хірургії, так і в педагогіці, виявляв і вирішував найбільш злободенні проблеми, але його прогресивні задуми і плани було просто неможливо втілити в тих умовах. Між ним і суспільством, між ним і реакційною педагогічною громадськістю виникали гострі соціально-педагогічні суперечності, які він врешті-решт долав ціною свого здоров'я.

Прогресивні педагоги минулого і сучасності висловлюють думку, що справжнє виховання – це виховання без покарань і заохочень. Це реальна, оптимістично-педагогічна можливість, але лише в умовах суб'єкт-суб'єктних відносин, ідеальної гармонії взаємодії вчителів і учнів, яка досягається в спілкуванні й діяльності на рівні співробітництва і співтворчості.

Сучасна загальноосвітня школа взяла курс на вселюдські цінності та ідеали, реалізацію ідеї самовиховання та людиноцентризму, потребує розв'язання багатьох проблем, основна з яких полягає у самотворенні вільної особистості. Проте забезпечення цього полягає насамперед у теоретичному обґрунтуванні і практичному застосуванні заохочень і покарань як методів стимулювання виховання та навчання учнів [1].

Нами проаналізовано і розглянуто підходи до проблеми заохочень і покарань одинадцяти найпрогресивніших вітчизняних педагогів, що дало можливість вивести відповідні закономірності й тенденції. Головні із них: а) недопустимість тілесних покарань учнів (М.І. Пирогов, С.Т. Шацький, Л.М. Толстой); б) можливість здійснення виховання і навчання без заохочень і покарань (Ш.О. Амонашвілі, Г.Г. Ващенко, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський); в) поєднання в школі заохочень і покарань у їх певному співвідношенні на користь

заохочень: “70% – заохочення, 30% – покарання” [4, с. 44-45] (С.Т. Шацький, І.Я. Франко); г) постійні пошуки педагогічно й естетично виправданих покарань (А.С. Макаренко). Контингент дітей в колонії імені О.М. Горького і комуні імені Ф.Е. Дзержинського не міг дозволити А.С. Макаренку об’єктивно заявити і реалізувати на практиці процес перевиховання без цієї надзвичайно важливої групи методів [2, с. 223-226].

Проблема загострилася в період реформи школи – “Нова школа України: простір освітніх можливостей”. Вчителі дискутують з таких питань: Чи можна обійтися без покарань у навчальному процесі? Що для цього повинен знати вчитель? Які форми і методи покарання не припустимі? Які з покарань доцільно найбільш широко практикувати в школі? Яке значення покарань у формуванні особистості дитини? Для відповіді на ці запитання кілька загальноосвітніх шкіл організували і провели лекторії для батьків із цієї проблематики [5, с.23-26]. При цьому намагалися, щоб школа і сім’я були одnodумцями. М.І. Пирогов наголошував, що неможливо позбавитися тілесних покарань у школі, якщо вдома дітей фізично карають. Великий інтерес у батьків викликало твердження Г.Г. Ващенка, що “любов мусить бути основою виховання”, висновок К.Д. Ушинського: „якщо ми дотепер користуємося заохоченнями і покараннями, то це свідчить про недосконалість нашого мистецтва виховання“. Із захопленням більшість батьків коментували узагальнення В.О. Сухомлинського: “Нормальне виховання – це виховання без покарань, без окриків, без погроз, без підвищення голосу” [див. таблицю]. Примусили батьків задуматися також узагальнення В.Г. Короленка, І.Я. Франка, А.О. Захаренка, С.Т. Шацького та інших педагогів.

Метою статті є обґрунтування методолого-теоретичних основ проблеми, виявлення закономірностей та тенденцій, дослідження заохочення і покарання учнів із позицій сучасного стану педагогічної науки й загальноосвітньої школи.

Більшість батьків, викладачів і вчителів не поспішають перебудовувати свої взаємини з учнями, хоч, глибоко вивчаючи творчість того чи іншого педагога, цікавляться, чи були в нього діти і як їх виховували. Оскільки сім’я – природне середовище для виховання дітей, то були поставлені запитання про роль матері, необхідність її педагогічної підготовки. Батьки і вчителі дійшли висновку, що у використанні покарань батькам потрібна обережність, обов’язкова також методична зрілість учителя. Несправедливі покарання здатні нанести моральну травму дитині, – застерігав М.І. Пирогов. Особливу увагу педагог зосереджував на індивідуальних і вікових особливостях учнів, доводив необхідність усебічного аналізу причин і мотивів їхніх учинків, тих ситуацій, у яких ці вчинки відбувалися.

До таких висновків прийшли й інші вчені, що займалися дослідженням проблеми стимулювання навчання і виховання. Досвід свідчить, що вчителі не впевнені в тому, за що заохочувати і за що карати, кого заохочувати і кого належить карати, які покарання виносити і за які негативні вчинки. На ці запитання ні наука, ні практика ще не дали вичерпних відповідей. Проте більшість із них дістали обґрунтування у творчості М.І. Пирогова, особливо диференціація покарань [2, с. 154]. У сучасних умовах ця проблема не розробляється, незважаючи на те, що реформа школи цього потребує.

Учені Ш.О. Амонашвілі, Л.Ю. Гордін у заохоченнях і покараннях виділяють моральну оцінку вчинку, толерантний підхід до дитини [3, с.7-130]. У вихованні молодших школярів і учнів основної школи, за даними практики, значно більшу увагу належить приділяти заохоченням. Інтерес викликають покарання за логікою природних наслідків, які характерні для всіх вікових груп школярів, але ця група методів потребує осучаснення.

Не ідеалізуючи у вихованні ролі колективу, слід зазначити, що при послідовній динаміці розвитку колективу учитель значно зменшує кількість заохочень і покарань, які йдуть від нього. Функції методів, прийомів, засобів покарання бере на себе колектив. Зростає роль моральної оцінки вчинку, а значить – громадської думки і учнів класу.

Не можна без урахування певної ситуації, її аналізу здійснювати покарання, наприклад, за запізнення дитини в школу, грубість у ставленні до товариша, а інколи – до батьків і вчителя. Необхідно розібратися, чому так сталося, а вже потім вирішувати питання про міру покарань. Грубість, уперте мовчання, агресія можуть виникнути внаслідок нетактовного зауваження старших, що принижує особистість учня.

У педагогічному процесі спостерігаємо типові помилки щодо використання методів стимулювання, особливо покарання учнів. Шкідливою є необ'єктивна позиція вчителя-предметника чи класного керівника, коли постійно заохочується одна група дітей, а інша – одержує лише зауваження.

Необ'єктивність у стимулюванні призводить до зниження авторитету педагога, появи в нього “любимчиків”, що недопустимо у виховному процесі. Тому при вирішенні питання покарання чи заохочення педагог мусить усебічно вивчати дітей, знати громадську думку класу, про яку він дізнається прямо чи опосередковано, постійно удосконалювати свою компетентність, формувати з учнями суб'єкт-суб'єктні відносини, знати про:

- недопустимість зауваження в принизливій для учня формі, ідкого сарказму, підвищення тону, вживання образливих порівнянь, словосполучень, прислів'їв тощо;

- неможливість використання оцінки як покарання в навчанні, заохочувального підвищення балу, коли учень виявляє старанність, хоч інколи це може бути допустимим, але переконливим, об'єктивним і зрозумілим для учнів усього класу;

- небажане використання вчителем щоденника, за висловлюванням Л.Ю. Гордіна, як “книга скарг”, адресованої батькам. Часто трапляється, що без урахування вікових і психологічних особливостей дітей учителі заносять до щоденника найменші провинності, провокуючи сварки в родині й конфліктні ситуації в класі [3, с. 43];

- недоцільність постійного заохочення чи покарання одних і тих же учнів, поспішного винесення вчинку учня на загальні збори класу, учкому школи, загальношкільну лінійку, виклику батьків учня до директора школи;

- покарання-експромт під силу лише досвідченим педагогам. Воно мусить базуватися на миттєвому аналізі вчинку, а для цього – всебічному знанні учня. Небажане також поширення в практиці покарань, відстрочених у часі. Якщо цей час (до покарання) потрібний для того, щоб глибше проаналізувати вчинок і дати йому об'єктивну оцінку – це виправдано. Проте відстрочені в часі

покарання нерідко використовуються для того, щоб учень і батьки страждали в його очікуванні, сотні раз аналізували вчинок і в школі, і вдома, перетворюючи життя дитини в цькування і муку, що недопустимо. Результат може бути двоякий: або на все життя дитина може затаїти злість, образу, ненависть до школи, або, що рідше, – засвоїти цей жорстокий виховний момент, щоб ніколи його не повторити. Такого покарання може заслуговувати жорстока бійка, крадіжка, свідоме псування шкільного майна, подання поліції, звернення комісії у справах неповнолітніх. Покарання-експромт і відстрочені в часі покарання потребують високої педагогічної компетентності, знання учнів, інтуїції і такту вчителя.

Належить удосконалювати і заохочення, які використовуються в загальноосвітніх школах. За відмінні успіхи в навчанні і за зразкову поведінку після закінчення школи учні нагороджуються медалями. Це дуже висока нагорода, яка нерідко слугує стимулом на все життя людини. У сучасних умовах, коли проводиться незалежне тестування, значення медалі нівелюється, що вважаємо недопустимим. Не береться до уваги, на жаль, і те, що учні, які досягають особливих успіхів з окремих навчальних дисциплін, нагороджуються похвальними грамотами “за особливі заслуги у вивченні окремих предметів”. Це взагалі не помічається. До найбільш прийнятних прийомів заохочення варто віднести: присвоєння призових місць на предметних олімпіадах різних рівнів, спортивних змаганнях, вручення почесних грамот, кубків, дипломів, оголошення подяки учням і батькам та інші. У кожному навчальному закладі нагороди можуть бути свої, породжені творчістю педагогічних та дитячих осередків.

Керівники шкіл акцентують, по-перше, на необхідності оформлення заохочення емоційно. Це сприяє загостренню позитивного переживання, колективної радості. Урочистість обстановки вручення нагород і подяк робить цей епізод у житті дитини і її батьків радісним і незабутнім. По-друге, досвід показує, що заохочення мусять бути широко представленими, підтриманими громадською думкою. По-третє, прийоми заохочення викликають бажання наслідувати позитивні вчинки, формують у дітей свідоме ставлення до свого навчання, виникнення потреби самоаналізу, самооцінки, власного самотворення.

Коли йдеться про покарання, то на практиці також широко вживаними є усні зауваження в урочній та позаурочній діяльності. Важливо, від кого чи від якого шкільного органу робиться зауваження. Практикуються також догани в усній формі чи в конструктивному для батьків записі в щоденнику. Оголошення догани потребує обговорення в класному колективі, на засіданні органів самоврядування, у співбесіді з батьками. Бувають випадки, коли необхідно, щоб учень залишив клас. Краще, звичайно, цього не допускати. Але це трапляється тоді, коли учень вступає в прирікання, не слухає зауважень учителя й учнів, складається ситуація конфлікту, яку погасити швидко немає можливості, виникає загроза зриву уроку.

Покарання в школі доцільне тоді, коли учень усвідомить свою провину, буде переживати за скоєний учинок і реально прагнути виправити свою поведінку. Ми не закликаємо до виснажливого для учнів і вчителів моралізування, проти чого у свій час категорично виступав М.І. Пирогов, Л.М. Толстой, В.Г. Короленко, пізніше А.С. Макаренко, але дати об'єктивну, емоційно-витриману

моральну оцінку неправильним діям учня – це виховна необхідність. У той же час, як уже наголошувалося, необ'єктивне покарання чи методично неправильне його здійснення здатне нанести моральну травму. Дитина мусить знати, що вона неправильно зробила і як вона повинна була діяти, за що карають, які норми порушила, також бажано навести приклад правильного поведіння. Заохочення і покарання, які адресуються окремим учням, при методичній майстерності учителя і систематичності їх застосування перетворюються із засобу індивідуального впливу в стиль, зміст і організацію діяльності всього колективу.

М. І. Пирогов глибоко переживав факт нерозуміння і не підтримки його починань, створеним ним “комітетом з відміни різки”, у результаті чого йому довелося прийняти половинчасте рішення. У певних моментах справедливі зауваження в статтях М.О. Добролюбова і К.Д. Ушинського вражали своєю гостротою та їдкою іронією. Нарешті, несправедливе, незаслужене звільнення його з посади попечителя Київського навчального округу завдало йому душевного болю і глибокої образи. Прикрощі траплялися на кожному кроці.

Сьогодні в загальноосвітній школі значно переважає кількість і різновиди покарань: низькі оцінки, байдужість учителів, оголошення догани, виклик батьків тощо. Водночас практика свідчить, що схвалення дій дитини позитивніше впливає на її поведінку, ніж погрози і покарання. Покарання може бути незрозумілим і несподіваним для учня. Вчитель мусить дбати про адекватність покарання, не допускати зловживання погрозами й адаптації учня до покарань.

Бувають факти навмисного скоєння учнями правопорушень, щоб привернути до себе увагу вчителя. Подібні випадки виникають тому, що педагоги почали менше спілкуватися з учнями в позаурочний час. Інколи деякі учні стверджують свою особистість за допомогою примітивних жартів, коментарів, “порад”. Діти найчастіше намагаються заявити про себе тому вчителю, до якого вони не байдужі.

Для уникнення конфлікту бажано зміцнювати зв'язки учителя з активом класу, батьками, прислухатися до інтересів і потреб учнів, вносити корективи до плану виховної роботи, активізувати урочну та позашкільну навчально-виховну діяльність. Вчитель не повинен ігнорувати думку учня, він мусить навчати його самоаналізу, самооцінки, відповідальності, що можливо лише на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії в навчанні й вихованні. Для досягнення педагогічно доцільної морально-естетичної взаємодії педагог організовує розвиток процесу співпідпорядкування до співробітництва і співтворчості з учнями. Це вимагає від учителя постійного самовдосконалення, толерантності, компетентності, організаційних умінь, витримки.

Розвивальна суб'єкт-суб'єктна взаємодія здатна забезпечити зменшення покарань, значне збільшення заохочень учнів. Педагог залишається організатором навчально-виховного процесу, домінуючим у його діях мусить бути позитивний коментар. Він має, як правило, особистісно орієнтований характер, конкретне індивідуальне спрямування, потребує врахування не лише психологічних особливостей, але статі і віку, можливостей, умов життя і прагнень дитини.

Тенденції розвитку проблеми заохочень і покарань учнів у творчості видатних педагогів

<p>М.І. Пирогов (1810-1881)</p>	<p>“...Талановиті, проникливі й добросовісні вихователі такі ж рідкісні, як і проникливі лікарі, талановиті художники й обдаровані законодавці. Кількість їх не відповідає масі людей, які потребують виховання”. (Вопросы жизни // Избранные пед. соч. – М.: Педагогика, 1985. – С.31).</p> <p>“Школа і життя є одне, неподільне ціле. Виховання дитини – це дуже складний морально-фізичний експеримент... Він вимагає високого покликання, досвіду життя, самовіддачі, християнської любові і важкого мистецтва індивідуалізації..., недопущення сваволі і тілесних покарань”.</p> <p>(Пирогов Н.И. Отчет о следствиях введения по Киевскому учебному округу правил о проступках и наказаниях учеников гимназий // Избранные пед. соч. – М.: Педагогика, 1985. – С.250-253).</p>
<p>К.Д. Ушинський (1824-1870)</p>	<p>“... Якщо ми дотепер користуємося заохоченнями і покараннями, то це свідчить про недосконалість нашого мистецтва виховання. Краще, якщо вихователь досягне того, що покарання стануть непотрібними.</p> <p>У вихованні наставник не повинен нав'язувати своїх переконань вихованцеві, це є величезним насильством, яке тільки можна собі уявити: насильством розуму дорослого, який володіє безліччю засобів, над розумом безсилим і беспорядним...”. (Педагогічні твори М.І.Пирогова // Вибрані пед твори: у 2 т. – М. – 1985. – Т. 1. – С. 135 145.).</p>
<p>Л.М. Толстой (1828-1910)</p>	<p>“Якщо вчитель є носієм любові до справи і до учнів, він – досконалий педагог.</p> <p>...Чим легше вчителю навчати, тим важче учням вчитися. Чим важче вчителю, тим легше учню. Чим більше буде вчитель сам учитися, обмірковувати кожен урок і співвідносити його із силами учня, ... тим легше буде навчатися учневі”. (Пед. соч. // Л.Н. Толстой. –М.: Учпедгиз, 1953. – С. 340).</p>
<p>І.Я. Франко (1856-1916)</p>	<p>“Бувають учителі з вродженим педагогічним тактом, які вміють жити єдиним життям з класом, забувати про себе, свої власні турботи, радощі й тривоги...</p> <p>Справжнім дитячим інстинктом ми відчули, що ця людина нас полюбить, не відштовхне навіть найменш здібних, кожному дасть раду, покаже дорогу, кожного захистить”. (Твори: у 4 т. – К., 1981 – Т. 1. – С. 397).</p>
<p>В.Г. Короленко (1853-1921)</p>	<p>Педагог-письменник підкреслював негативний вплив “насильницького виховання”, тілесного покарання як у сім’ї, так і в школі. Короленко вважав антипедагогічним не лише фізичне покарання, а й надмірне морально-примусове навчання дітей, яке скоує їхню самостійність, ініціативу.</p> <p>В.Г.Короленко вірив у те, що “всі ми зобов’язані бути здоровими й щасливими, бо щастя – це вищий ступінь душевного здоров’я”. (Не страшно // Твори: у 4 т. – К., 1953. – Т. 2. – С. 424).</p>

С.Т. Шацький (1878-1934)	<p>“Величезному числу педагогів було б корисно згадати, як вони були маленькими...” (Роки пошуків. Уривки із автобіографічних нарисів педагога // Пед. соч.: в 4 т. – Т. 1. – С. 100).</p> <p>С. Т. Шацький рано зрозумів, що “так не можна ні вчитися, ні навчати”, тому включився в пошуки всебічного розвитку дітей, у вихованні їх самостійності, розумової діяльності, формування самоврядування. Прагнув, щоб у дітей з’явилося бажання творчості. Це відрізняло С.Т. Шацького від К.М.Вентцеля, який пропагував теорію “вільного виховання” у її анархічному вигляді... “Ми любили С.Т.Шацького за те, – згадують його вихованці, – що він бачив у кожному із нас людину, що зростає і має право на краще життя”. (Фортунатов А.А., С.Т.Шацький / А.А.Фортунатов. – М.: Учпедгиз, 1935. – С. 87).</p>
Г.Г. Ващенко (1878-1967)	<p>“Любов мусить бути основою виховання, дисципліни, мудрості, святості всього життя, всіх відносин, організації всіх гатунків праці”.</p> <p>“...На гуманних засадах, розв’язуючи питання про цілі виховання, мусимо рахуватися не лише з нашими традиціями, а з тими завданнями, що ставить перед нами сучасне й майбутнє, а також прийняти до уваги психічні властивості нашого рідного народу, як позитивні, так і негативні. Перші треба розвивати, другі усувати або принаймні ослаблювати на ґрунті довіри і віри в людину”. (Г.Ващенко. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – С.72-162).</p>
А.С. Макаренко (1888-1939)	<p>...У вихованні – “це поєднання вимог до особистості і поваги до неї,... в нашій повазі виявляються в той же час і вимоги наші до особистості”.</p> <p>А.С.Макаренко доводив “необхідність педагогічно й етично виправданих покарань”. (В Главсоцвос НОКП, 8 августа 1925 г. // А.С.Макаренко. Пед. соч.: в 8 т. – Т. 1. – С. 339-341).</p>
В.О. Сухомлинський (1918-1970)	<p>“...Виховання – це піднесення людини, постійне, копітке, великотрудне і радісне”. “...Нормальне виховання – абсолютно нормальне виховання – це виховання без покарань, без окриків, без погроз, без підвищення голосу”. (В.О. Сухомлинський, А. Бойму // Етюди про В.О.Сухомлинського. Педагогічні апокрифи. – К., 2008 – С. 167).</p>
О.А. Захаренко (1937-2002)	<p>“Від любові до школи, діяльної, активної беруть початок кращі поривання душі. Уся робота вчительського колективу спрямована на те, щоб наша школа була школою радості для дітей”.</p> <p>“Керуйся принципом: 70% успіху – то похвала, а 30% – критика, мораль, настанови”. (Слово до нащадків. – К., 2006. – С. 44-45).</p>
Ш.О. Амонашвілі (1931)	<p>“Виховувати, це означає любити дитину, розуміти і поважати її, щоб викликати в неї взаємну любов. Виховувати і навчати учня в середовищі, де панують не добро і взаємна довіра, а ненависть і неприязнь, означає те ж саме, що, посіявши бур’яни, чекати на сходи хліба, а насаджуючи злобу, сподіватися, що виросте добро”. (Размышления о гуманной педагогике. – М.: Издательский дом Шалвы Амонашвили, 1995. – С. 482).</p>

Отже, повага і любов до дитини мусить бути основою виховання. Учитель і батьки мусять прагнути бачити в учневі насамперед позитивне, не принижуючи гідності, вказувати на недоліки і помилки, щоб не посягати в його душі конфліктності й агресивності. Прогресивні педагоги закликали: “Будьте уважні до інтересів учнів, помічайте успіхи, хваліть за найменші досягнення, щоб душа дитини була осяяна радісною перспективою і вірою у власні можливості” [5, с. 23-26]. Учень, що формується як особистість, має право на помилку, але задання вчителя не допустити її, запобігти появі [1, с. 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А.М. Виховання людини: нове і вічне / А.М. Бойко. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 558 с.
2. Бойко А.М., Иноземцев В.А. Пирогов – педагог: заохочення і покарання дітей / А.М. Бойко. – Полтава: ПУЕТ, 2016 – с. 313.
3. Гордин Л.Ю. Поощрения и наказания в воспитании детей / Л.Ю. Гордин. – М.: Педагогика, 1971. – 243 с.
4. Захаренко О.А. Слово до нащадків / О.А. Захаренко. – К: Оберіг, 2006. – 45 с.
5. Полоусов А. Бить! Но дома. Телесные наказания глазами учителей и учеников / А. Полоусов // Учитель года. – 2005. – № 5. – С. 23-26.

ALLA BOYKO, VICTOR INOZEMTSEV

THE THEORY OF STIMULATION (DEPENDENCE AND PENALTY OF CHILDREN) M. I. PIROGOV AND ITS DEVELOPMENT IN THE CONTENTS OF THE EXISTING DOCTORAL PEDAGOGES

Progressive educators of the past and present have the opinion that true education is education without punishment and rewards. This is a real, optimistic teaching ability, but in terms of subject-subject relationship, the perfect harmony of interaction between teachers and students is achieved in the communication and activities at the level of cooperation and co-creation.

We have analyzed and reviewed approaches to the problem of rewards and punishments of the eleven progressive teachers that gave possibility to bring relevant trends. The main ones are: a) prohibition of corporal punishment of students (N. Pirogov, S. Shatsky, L. Tolstoy); b) the possibility of the implementation of education and training without rewards and punishments (K. Ushinsky, V. Sukhomlinsky, S. Amonashvili, G. Vaschenko); c) combination of school rewards and punishments in their ratio in favor of rewards: 70% – the rewards, 30% – the punishment; g) the search of educationally and ethically justified punishment (A. Makarenko). The children in the colony of Gorky and the commune named after F. Dzerzhinsky couldn't allow A. Makarenko objectively declare and implement the process of re-education without this extremely important group of methods of education.

Modern secondary school targeted on human values and ideals, the realization of the idea of self-education and self-creation of free personality. However, to ensure this human-centric course it is important to solve a lot of problems, the main of which is in providing theoretical and scientifically grounded practical application of punishment as educational means.

Keywords: *motivation, encouragement, punishment, individual and age features of pupils, secondary school, teacher, moral assessment of the act.*

Одержано 27.02.2017 р.